

K ü l ö n f é l é k .

A vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslat „az állami anyakönyvek vezetéséről és az izraelita vallás receptiójáról“ való törvényjavaslatok után béterjesztetett a képviselő ház elé. A nyilvánosság előtt áll a kormány egyházpolitikai reformjainak e fontos részlete. 24 pontot foglal magában három fejezettel: I. Általános határozatok. II. A törvényesen elismert vallásfelekezetekről. III. A bevett és törvényesen elismert vallásfelekezeteken kívül állókról.

Egy nagy elv nyer e törvényjavaslatban kifejezést: az egyén lelkiismereti szabadsága; az a nagy elv, melyen az unitárius vallás és egyház s más prot. vallások és egyházak alapulnak.

Mindenkinek megengedi, hogy szabadon vallhasson és követhessen bármely hitet és vallást s azt az ország törvényei és a közerkölcs korlátai között gyakorolhassa; megengedi, hogy az ugyanazon hitnézeteket vallók vallásfelekezetté alakulhassanak; sőt meg azt is, hogy a kik a fennálló felekezeteken kívül akarnak állani, kivül állhassanak s közös istentiszteletet tarthassanak. E tekintetben tehát a törvényjavaslat szabadelvűsége az amerikai rendszer határáig megy el, sőt hogyha a fennálló felekezetek nem léteznének és azoktól el lehetne tekinteni, akár maga az amerikai rendszer.

Csakhogy, sajnos, nem lehet. Bármily elismeréssel vagyunk is a törvényjavaslat iránt külön magában véve, de a tényleges helyzetet figyelmen kívül hagyni minden szabadelvűségünk mellett sem lehet. Mi nem tekinthetünk el azoktól a viszonyoktól, a melyekben a meglevő egyházak most vannak, nem, magáért a szabadelvűségért és a szabad eszmék jövőjeért. A miket a törvényjavaslat indokolása a bevett vallásfelekezetekkel szemben mellőzendőknek vélt, ezeknek a kérdéseknek egy része oly előfeltétel a szabadsághoz, a melyeknek meg nem oldása a szabadelvűségnek történelmi multú, valódi elemeit veszélyeztetheti. A meddig ott lesz a katolikus egyház nagy vagyona és a protestáns egyházak szegénysége, a szabadelvűségnek ez országban a legszabadabb elvű törvények mellett is gyenge kilátásai lehetnek az éléhaladásra, és

az államnak a felekezetek közti béke és jó rend helyreállítására. Nem célozunk oly messzire, mint a mennyire a nyugat-európai államok, Franciaország és Belgium példája indíthatna, de addig a kíváncsiak el kell mennünk: hogy a vallásügyi kérdések rendezésével együtt kell járni a protestáns egyházak nagyobb mérvü segélyezésének is. Mikor lesz az ideje, ha még most sem az, hogy az újkori állam méltányolja azokat, kik alapját elékészítették, s a kikben ma is legjobb és leghivebb munkásait bírja? Mikor lesz az ideje, ha még most sem az, hogy az unitárius egyház is, mely a szabadságnak és a nemzeti mivelődésnek mindig előharczosa volt, immár az egyenjogúságot ne csak elvben, hanem megfelelőbb tényekben is és más felekezetekkel egyidejűleg ismerhesse és érezhesse?

A vallás szabad gyakorlatáról béterjesztett javaslat kétségtelenül új viszonyokat fog teremteni. Ezekre azonban ez alkalommal nem terjeszkedünk ki. Annyi bizonyosnak látszik, hogy nagy erő kifejtésre leend szükségünk.

Hogy felekezeten kívül is lehet állani, ettől mi nem tartunk. Vallásunk sokkal közelebb áll a korszellemhez, semmint az egyéni gondolkodásban ily hitesszemei különbségek felmerülhetnének. De az egyének többel kell járulni a vallásos közülethez.

Amerikai utazó Kolozsuárt. Barrows J. Sámuel hitrokonunk kellemes meglepetésben részesített látogatásával, mely f. évi jun. 18-tól 23-án estig terjedett. Örvendettünk az ő itt létének, mert megnyerő modora, sokoldalú ismerete s műveltsége által megnyert mindenkit, a ki vele érintkezett. De másfelől haszon is származik az ő látogatásából és pedig nem csak az unitáriusokra, hanem az egész magyar nemzetre nézve is. Mint lapszerkesztő s író bizonyára jó indulattal fog hozzájárulni, hogy hazánkat a maga valóságában mutassa be honfitársai előtt.

Barrows úr, 47 éves, erőteljes férfiú, apai-ágon angol és az anyain hollandi származású. 1876-ban Boston — egyik külvárosában — Dorchesterben lelkész lett, de a hogy a Christian Register szerkesztését átvette, lemondott; s most csak akkor prédikál, mikor különböző helyekre meghívják; a mi igen gyakran történik, mivel kitűnő szónok. Franciául, németül és görögül folyékonyan beszél. Több művet írt, s különösen a New-York-Tribune legelterjedtebb lapba szokott a magáén kívül dolgozni. Még a múlt év tavaszán elhatározta, hogy egy évet Európában fog tölteni, s tudatta Kovács János barátjával, hogy egyik leghőbb vágya Kolozsvárra is elmenni. 1892. szeptember havában át is jött az új-világból nejevel, leányával és fogadott fiával, a kik aztán Lipcsében, Drezdában időztek legtöbbet s vissza is mentek Amérikába.

Ő maga beutazta Angliát, Skóciát, Hollandiát, Német- és Olaszországot, a hol a fogházak rendszerét vizsgálta. Athenében hat hónapot töltött, hol főleg a régi műemlékek, s a görög nép jelen állapotjának tanulmányozásával foglalkozott, s ez idő alatt az egész Görögországot beutazta. E tanulmányáról könyvet fog kiadni. Megnézte Trojában a dr. Dorpfeld jeles régész által Schliemann özvegye segélyével eszközölt ásásokat; s Konstantinápoly megtekintése után Bukaresten s Brassón át jun. 17-én estve Kolozsvárra érkezett. Az indóházánál régi ismerőse Kovács János várta, s magához vitte szállásba, hogy viszonzza azt a szives vendégszeretetet, melyet az ő házában 1882—83-ban ő is élvezett.

Másnap reggel, vasárnap, legelőször is a templom udvarán levő Dávid Ferencz emlék-követ nézte meg. Jelen volt az isteni tiszteleten, s jól esett lelkének, hogy hazájából eltávozására óta újból unitárius templomban, hitrokonaival imádkozhatott. Az istentisztelet végeztével, látogatást tett Főtiszt. Ferencz József püspök úrnál, s onnan az E. K. Tanács gyűlésébe vezetettetett be, hol a főt. püspök úr P. Horváth Kálmán főgondnokkal elfoglalván az elnöki széket, meleg szavakkal üdvözölte a kiváló vendéget. Többek között mondván, „hogya szívünk dobogását hallaná, meggyőződhetnék, hogy mennyire örvendünk jelenlétének. Meglehet, időzése alatt nem találja fel mind azt a haladást, a mit 300 éves mult után talán várt, de ha ismerné azokat a nehéz küzdelmeket, melyeket kicsiny egyházunk kiállott, azon fogna csudálkozni, hogy itten még unitáriusokat talál. Hanem ha ők kevés idő alatt oly szép haladásokra büszkék lehetnek, nekünk is van büszkeségünk a lelkiismeret szabadságának ezelőtt 300 évvel történt kihirdetése, s ahhoz való hű és tántorithatlan ragaszkodásunk által annak megőrzése s fentartása. Üdvözlöm önben azt a lelkes, mély vallásos érzelmű hitrokont, ki fáradságot nem kímélve, családját elhagyva, eljött a messze távolba, hogy minket — színről-szinre láthasson. Üdvözlöm, mint az amerikai unitáriusoknak egyik kiváló s magas miveltségű képviselőjét s meg vagyok győződve, hogy az ön megjelenése a köztünk levő testvéries viszonyt még szorosabbá és állandóbbá fogja tenni.“

Erre a vendég meghatottan így válaszolt:

„Kedves atyámfiak, s tagjai az E. K. Tanácsnak! Lelkem mélyéből köszönöm érdemes pöspökjüknök szívből jövő üdvözetét, s az általános szívélyes és testvéries fogadtatást úgy a magam, mint amerikai hitrokonaimek nevében. A mai nap reggelén, a mint Kovács barátom a Dávid Ferencz emlék-kövéhez vitt, s azt megpillantottam, életemnek egy szép álmát láttam megvalósulva. Ez emlékhöz, minden igaz unitárius-

nak el kellene záródokolni, lelkesülést és erőt meríteni az unitárius elvek terjesztése munkájához. Mi sokat hallottunk Dávid Ferencz szelleméről, páratlan ékesszólásáról, ernyedetlen munkásságáról, miknek segítségével megalapította az unitárius egyházat, de ma nagyon boldognak érzem magamat, hogy valóságban is megláthattam azt az emlékkövet, a melyről először hirdette: Egy az Isten!... melyről először hangoztatta az *unitárius vallás magasztos ígét!* Szinte egy éve, hogy Európa különböző részeiben barangolok, s csak ma van az első alkalom, hogy az enyimekkel együtt imádkozhatom; s mennyivel magasztosabb, fel-emelőbb reám nézve, hogy a legrégebb unitárius egyház hiveinek a templomában imádkozhattam.

A mai nap szintén egy gyermekkori emlékemet újítja fel. Ugyanis 1851-ben, 7 éves koromban New-York utczáin, iszonyu néptolongás volt. Édes anyám engem is magával vitt a Broad-Way-re, hol Kossuth Lajos bevonulását tartotta. Anyám felemelt, hogy lássam a szabadságnak lánglelkű apostolát; s így a *legelső magyar*, a kit először láttam, az önök legnagyobb embere: Kossuth volt. Az ekkor nyert benyomás kitörülhetetlenül megmaradott emlékemben s a vágy mindig ösztönzött meglátni Kossuth hazáját. E vágyam teljesülve van, s valójában szerencsésnek mondhatom magam, hogy a magyarok között vagyok; s így az a szeretet, s tisztelet, melyet eddig is keblemben — s különösen Kovács tanár látogatása után — önök iránt éreztem, most még nagyobb mértékben fokozódik.

Fogadják tőlem, s mintegy 200,000 amerikai unitárius nevében a legőszintébb, testvéries üdvözlését a dicső martYROKÉRT, a kik drágán vásárolták meg számunkra az unitárius elveket s a melyeknek fentartásáért mi önöknek nagy hálával tartozunk. Önöknek nem csak multjok van, de jövőjük is lesz. Nekünk az igaz, hogy multunk nincs, de voltak s vannak nagy embereink, a kik az önök multján építették s építik az unitarismus jelenét s jövőjét. Én önöknek nem csak az amerikai, hanem az angol unitáriusok testvéries üdvözlését is elhoztam. Ők velünk együtt bámulják az önök dicső multjokat, s együtt örvendünk a jelennek, s együtt fogunk munkálni egy szebb jövő eljövételén. — Mindkét üdvözlést Kovács János tolmácsolta. Ezután a főtiszt. püspök úr indítványára megválasztatott tiszteletbeli egyh. tanácsosnak, mit azzal a kijelentéssel köszönt meg, hogy e megtiszteltetést igyekezni fog meg is érdemelni.

A vasárnapot Kovács János családja körében töltötte, hogy a hosszas út fáradoalmait kipihenhesse. Özv. Kriza Jánosné püspöknében bámulta a minta nőt. A többi napokon mindig ebéd vagy estély volt

tiszteletére: Ferencz József püspök urnál, Nagy Lajos, Péterfi Dénes s Boros György af.-nál. Miután az iránta való vendégszeretetet még sokan óhajtották volna nyilvánítani, egy közös bankett rendeztetett a központi szállodában, a melyhez hasonló, tekintve az ott elmondott emelkedett szellemű beszédek s a hangulatot, mostanában alig volt. Az angol társalgó-kör is szép estélyt rendezett tiszteletére, a hol igen érdekesen beszélt az amerikai társadalmi életről, a közös jellemvonásokról, melyek az amerikaiak és magyarok között léteznek; hogy ők a szeretet és ipar által igyekeznek egyesíteni különböző népfajákat.

Itt léte alatt megtekintette Kolozsvár nevezetességeit. Természetesen részletesen nem vizsgálhatott meg mindent. Leginkább érdekelte az erdélyi muzeumi *Régiség- és Éremtár* gyűjteménye s a könyvtárban levő ritkaságok, miket dr. Finály Henrik egyetemi tanár mutatott be. Meglepték a díszes egyetemi épületek, valamint a számos nevelő intézetek s Kolozsvárt új Athenének nevezte. Megnézte a javító intézetet is, melyről nagy elismeréssel nyilatkozott. Kolozsvárnak a szép fekvése is nagyon elragadta. A mi kis szabad ideje volt, az alatt folytonosan jegyezgetett, még pedig gyorsirással. Egyházank szervezetét a néhai Kriza püspök kertjében írta le Ferencz József püspök előadása után. Ugyan itt a Kriza által ültetett diófa alatt költeményt is írt, mert mint mondá, a Kriza szellemét érezte körül lebegni.

Az unitárius leányiskola vizsgáján is jelen volt s a növendékek szép énekében gyönyörködött s őket le is fényképezte.

Junius 28-án Boros György tanár kíséretében Tordára ment, hogy a „*lelkiismeret szabadságának* 1557-ben“ kihirdetéséről classicus helyet, valamint a tudományok nestorát Dr. Brassait megláthassa. Tordán Varga Dénes igazgató házánál volt tiszteletére ebéd rendezve.

Jun. 23-án Kovács János adott tiszteletére búcsu ebédet, a hol megemlékezvén, hogy Kovács barátja megjelenése rájuk mily felvillanyozó hatással volt és mennyire hasznos ismereteket nyertek tőle ez országról, meleg szavakban köszönte meg a házigazda szíves és felejthetetlen vendégszeretetét. Esti 11 órakor számosan kikésérték az indóházhoz, a hol a papnövendékek nevében Lófi Ödön II. éves papnöv. intézett hozzá angol nyelven csinos búcsu-beszédet, mire meghatottan válaszolt s a jelen voltaktól meleg kézszerítással vált el.

Budapesten időzése után Münchenbe, Párisba és Londonba megy; onnan pedig aug. végén Bostonba. Vezérelje Isten szerencsésen!

Kolozsvári főiskolánkban érdeklődés mellett folytak le a vizsgálatok. Jó hírnévnek örvendő tanintézetünk ez évben is sikerrel teljesítette szép és nemes feladatát. Az intézet új tanerőkkel gyarapo-

dott, a tudomány új apostolaival s érdekes volt látni, hogy mennyire megnövekedett számban a tanárok testülete. Az új tanárok szép készültséggel léptek a sorba és a hivatásukhoz megkívántató buzgalommal. Az egyház és a szülők a legjobb reményt ápolhatják működésük iránt, és hogy főgymnasiumunk a fokozott igényeknek meg fog felelni. S mi hiszszük, nemcsak azzal, hogy a tanítás általános színvonala emelkedik, hanem oly tanítványoknak is a növelésével, kikből a tudományak és irodalomnak lesznek jeles munkásai. Sokat adunk arra is, hogy a művészeti tárgyak is elfoglalták már méltó helyüket egyházunk első tanintézetében.

A sepsiszentgyörgyi unitáriusok templomot akarnak építeni. Már ki is küldötték az adakozásra felhívó íveket. Hitrokonak segélyére biztosan számítanak. Oly szép számmal vannak, hogy templomra van szükségük, de nem elég erősek arra, hogy egymagukra építhessenek. Segítenünk kell hát a jó munkában. Felhívjuk a figyelmet ügyök iránt: *adakozatok hittestvérek a sepsiszentgyörgyi unitárius templomra!* Az adományok az egyházköztség előljárósága által folyóiratunkban fognak nyugtáztatni.

Jubileum. *Lőfi Áron*, háromszékköri unitárius esperes negyven éves papságát az egyházkör jun. 11-én örömnünnepélylyel ülte meg. A jubiléumot számosan üdvözölték. A legjobb kívánatokkal üdvözöljük e helyen is.

Nyilvános köszönet. A kik 40 éves lelkészi jubileumom alkalmából irányomban — sürgönyeik vagy leveleik értelmében jó kívánataikat kifejezték — mindazoknak hálás és szives köszönetet nyilvánítottok. Bölön, jun. 21. 1893. *Lőfi Áron*, unitárius lelkész.

Blandrata György falvai. Beke Antal az erdélyi káptalan levéltárában Gyulafehérvárt őrzött érdekesebb okiratok regestáit öt közleményben közzétette a *Történelmi Tár* utóbbi évfolyamaiban. Az alább bemutatott oklevél-kivonat az 5-ik közleményből van átvéve. (*Tört. Tár* 1893. 463.)

1579. júl. 15. Báthori Kristóf erdélyi vajda bizonyítja, hogy Blandrata György Kajántó, Tiburcz és Bogártelke nevű Kolozsmegyében fekvő falvakat, melyek ezelőtt a kolozsmonostori apátságé voltak, ötezer kétszáz arany forintért Kendi Sándor- és Bánfi Farkasnak s ezek utódainak örök áron eladta. — Dat. Albae Juliae, fer. quarta prox. post dnicam Exaudi anno M^o D^o septuag. nono.

Eredeti. — Papiros 33—20 cm. — Pecséttel. — Az okmány alja rongyos. — Van másolata fer. 3. post dnicam Sexages. 1787.

Cista Kolos, fasc. IV. nro 49.

A korondi templom elvétele. Ugyancsak az erdélyi káptalan gyulafehérvári levéltárában őrzik a következő oklevelek eredetijét. (*Tört. Tár.* 1893. 470.)

1. 1719. márcz. 25. Dániel Péter, Toldalagi János, Szeredai Péter és Eczeli János a korondi templomot a számra nézve többségben lévő katolikus hiveknek átadják s ingatlan külső birtokok és parochiális földek sorsát, míg e dolog az illetékes hatóság előtt eldől, függetlenül hagyják. — Datum Korond, 25. mart. 1719.

Eredeti. — Közönséges papiroson. — Négy pecséttel.
Centuria EE. nro 12.

2. 1720. ápr. 9. Toldalagi János és Heczeldorfer János bizonyítják, hogy a korondi törvény tulajdonjogának megvizsgálása, mi az unitárius és kath. hivek közt vitás, a következő diaetára van elh拉斯ztva. Datum Korond, 9. Apr. 1720.

Eredeti. — Papiros. — Közönséges ívalakban.
Cent. EE. nro 13.

3. Kari Miklós, korondi plébánus tiltakozik az ellen, hogy a korondi unitáriusok a korondi templom és parochia javait egész terjedelmükben vissza nem adták a kath. hívőknek. — Datum Korond, 9. Ápr. 1720.

Eredeti. — Pecséttel. — Félívalakban.
Cent. EE. nro 16.

4. 1720. máj. 9. Mártonfi György erdélyi kath. püspök és mások előtt a korondi kath. és unitárius polgárok a templom és parochia jogait és javait illetőleg megegyeznek és egyezségüket nyolcz pecséttel megerősítik. — Datum Kolozsvárt, 9. Máj. 1720.

Eredeti. — Egy ív.
Centuria EE. nro 14.

5. 1720. május 27. A korondi parochia és templom javai, a kath. és unitárius lakosok között, az egyezmény értelmében szétválasztatnak, Orbán Elek és Pálfi Mihály előtt. — Datum Korond, 27. Május 1720.

Eredeti. — Papiros. — Közönséges ívalakban.
Centuria EE. nro 15.

K—ó.

Uj pap. Biró Lajos isk. főnök a várfalvi ekklésia papjává választott. Az ekklésia lelkes ifjú papot nyert.

Az ágostai ev. egyház vesztesége. Éppen most veszszük a szomorú hirt, hogy *Teutsch György*, az erdélyrészi ág. hitvallásuak püspöke jul. 3-án Nagy-Szebenben rövid szenvedés után meghalt. 1817-ben született s 1867-ben lett püspök. Jeles egyházi férfi és tudós ember volt, kinek egyházkerülete és iskolái sokat köszönhetnek. Politikai szerepléséről szólni nem tartozik reánk. De protestáns testvéri érületének egy jelét fel kell említenünk, azt tudniillik, hogy az unitárius egyház megalapításának háromszáz évi ünnepén, 1868-ban, consistoriumával együtt emelkedett szellemű iratban fejezte ki egyházunk iránt üdvözlését. Az egyházkerület méltán gyászol elhunyt jelesse felett.

Gyászhir. Ó-tordai *Székely Ödön* † máj. 17-én Tordán 36 éves korában. Az elhunytban Székely Miklós, kir. törvényszéki bíró és Székely Dénes birtokos testvérüket gyászolják. — *Deák Ferenczné* szül. homoródalmási Gotthárd Róza † jun. 28-án Szováthon. A jó nő halálát férje és testvére Gotthárd József kir. erdész s rokona Gotthárd Sándor köri f. gondnok fájlalják mindenek fölött.

Pályázat tanári állomásokra: Kolozsvári főiskolánknál az 1893—94-ik tanév kezdetén betöltendő *helyettes tanári* állomásra pályázat hirdettetett; *mennyiségtan fő-, magyar nyelv* mellék tárggyal. Fizetés: 750 frt; heti óráinak száma: 18—20. Az unitárius vallásu folyamodók szabályszerűen felszerelt folyamodványukat f. évi július 31-ig küldjék be főt. Ferencz József püspök úrhoz.

A székely-kereszturi öt osztályu gymnásiumunkhoz szintén pályázat hirdettetett az 1893—94-ik tanév kezdetével beállítandó új tanszékre: *rajzoló-geometria és szabadkézi rajz fő-, számtan mellék-tárggyal.* A tanszék egyelőre ideiglenesen töltetik be 800 frt évi fizetéssel, mely összegben a szállás-pénz is benn foglaltatik. Az unitárius folyamodók szabályszerűen felszerelt folyamodványukat f. évi július 31-ig küldjék be főt. Ferencz József unitárius püspök úrhoz.

Irod. értesítő és több czikk helyszűke miatt ki kellett hogy maradjon.

Aranykönyv.

ADAKOZÁSOK A SZ.-UDVARHELYT ÉPÍTENDŐ TEMPLOMRA.

IX. közlemény.

104. Esp. Nagy Lajos gy. ívén Kolozsvárt: Nagy Lajos 5 frt; Dr. Veress Vilmos 3 frt; Ulár Pál 2 frt; együtt 10 frt.

105. A kolozsi unitár. egyház gy. ívén: Kozma Pál 1 frt; Dezső Miklós 1 frt; Pílbák György 1 frt, Pílbák István 50 kr; Kun János 50 kr; Kun Sándor 50 kr; ifj. Csete Imre 1 frt; ifj. Deák István 50 kr; ifj. Dezső István 50 kr; Székely László 1 frt; a kolozsi unitár. ekklésia 10 frt; Többektől gabonában 2 frt 76 kr; együtt 20 frt 26 kr.

106. Lőrinczi Sándor gy. ívén Torda: (Gr. Bethlen Gézané öt évig ígértben 10 frt) — Nagy Miklós szabó 1 frt; Gergely Ignác 1 frt; Kondort Mózes 1 frt, Fodor Ferencz 50 kr; N. N. 70 kr; Amberboj Miklós 50 kr; Reich József 50 kr; Olvashatatlan 50 kr; Karácsonyi Lajos 50 kr; Nagy N. 50 kr; Kleinhempel József 50 kr; Magyarósi Dániel 50 kr; Gombos László 50 kr; Harmath Józsefné 30 kr; Buzogány Mózes 50 kr; Binecz N. 50 kr; Bardocz